

VAN MORGENLAND NAAR AVONDLAND & 1 ZUHER ALJOBORY

PODIUM

Op 16 oktober 2015 stond ik onder de hoge koepel van het Antwerpse centraal station, waar we hadden afgesproken elkaar te ontmoeten: enkele bestuursleden van PEN Vlaanderen en een zevental schrijvers die ik voordien nog niet kende – uit Palestina, Soedan, Irak en Syrië. De begroetingen tussen de schrijvers onderling, ik maakte ze van dichtbij mee, waren hartelijker dan ik gewend was: de mannen omhelsden elkaar stevig en langdurig. En natuurlijk werd er Arabisch gesproken. En Engels. En Frans. En soms van alles door elkaar. Onmiddellijk was duidelijk hoezeer wij allen afhingen van onze taalbeheersing, wilden wij hier vandaag, en vanaf vandaag, elkaar gewoon kunnen verstaan, en misschien zelfs ideeën over ons vak kunnen uitwisselen. Want zij kwamen misschien van ver – sommigen onder hen hebben zelfs een stuk Middel-

landse Zee overgezwommen – maar eigenlijk komen wij uit één land: een land dat al sinds de tweede helft van de zeventiende eeuw ‘de Republiek der Letteren’ heet.

Wij wandelden, gezellig keuvelend over complexe versvormen die in de Europese literatuur niet bestaan, over nieuwe corrupte uitgeefpraktijken in Irak, en over jarenlange celstraffen voor weigeringen om literaire propaganda te schrijven voor Saddam Hoessein, richting Tutti Fratelli, het theater in de Antwerpse binnenstad waar PEN Polyfoon die avond van zich zou laten horen. PEN Polyfoon is een project dat door PEN Vlaanderen werd opgestart vanuit de overtuiging dat ontmoetingen over talen en culturen heen de culturele dynamiek in Vlaanderen kan bevorderen. Met dit project wil PEN Vlaanderen verbindingen leggen tussen een geselecteerde groep auteurs, het brede publiek en diverse spelers uit het Vlaamse literaire veld.

Zuher Aljobory is een van hen. Hij is dichter en prozaschrijver. Hij leeft sinds 2004 in Brussel. Hij studeerde in Irak in 1993 af aan de Faculteit der Letteren van de Mustansiriya Universiteit, en verliet het land in 2002. Hij publiceerde in 2011 de roman *Ooievaarshart* in Jordanië. Zijn roman *Lijkenjager* verwierf de derde plaats in de Arabische romanwedstrijd 'Ether' in 2014. Aljobory publiceert zijn gedichten en proza ook op diverse Arabische literaire websites. Ik stelde hem enkele vragen.

Hoe ben je begonnen als schrijver?

'Ik ben begonnen met het schrijven van gedichten. Poëzie is de lucht die ik inadem. Dankzij dat kan ik denken. Mijn leven kreeg er betekenis door. Ik ben bij toeval de wereld van het vertellen binnengekomen, en toen is die wereld voor mij van belang geworden. Het vertellen zorgde ervoor dat ik de wereld kon ontdekken en herscheppen op mijn eigen manier. Ik knoei met de geschiedenis, ik breek gebouwen af, verander ze, en zet ze in landkaarten die voortkomen uit mijn eigen fantasie. Mijn eerste roman was getiteld *Reis de zee in*, maar ik kon niet zwemmen. De ervaring daarvan, van het zwemmen in mijn fantasie, was alsof een schijnwerper het mysterie van de duisternis onthulde, en geheimen aan mij openbaarde die stil in het meer van de verbeelding liggen. Door het schrijven van mijn roman *Het hart van de ooievaar* heb ik nieuwe betekenis voor het schrijven gevonden en is er een groot

gebied ontsloten waar ik dingen kan zeggen die ik niet in mijn poëzie kwijt kan.'

Kun je iets vertellen over de manier waarop je schrijft?

'Het is niet zo dat ik in of door het schrijven iets aan- of toepas. Mijn ideeën openen zich aan de wereld door het schrijven, en worden opgewekt puur door toeval. Het begint als een punt van licht aan het einde van de wereld. Ik ren erheen. Ondertussen groeit dit lichtpuntje uit tot een stralende wereld die me alle details geeft die ik nodig heb om personages te bouwen of een verhaallijn te tekenen waar ik de feiten in kan inpassen. Misschien begin ik dan te schrijven over een plant, of over een berg, of over een vogel – maar dan bevind ik mijzelf opeens middenin het idee oorlog, of middenin het idee liefde.'

Oorlog en liefde – je zet ze vlak naast elkaar...

'Oorlog als een representatie van de existentiële vraag over de dood, en liefde is de andere kant van de vergelijking. Ik schrijf feitelijk over leven en dood. Over het conflict dat de persoonlijke geschiedenis van de mensheid vormt. Over overwinnen en overwonnen worden, over pijn en geluk, die het resultaat zijn van deze eeuwige strijd, en in dit alles probeer ik nieuwe variaties te vinden in stijl en taal. Het oude is de accumulatie van de op kennis gebaseerde overlevering, en tegelijk het

beginpunt voor andere werelden. Het schrijven nestelt zich in de wortels van de boom, om te kunnen bloeien, en dat gaat altijd vergezeld van het verlangen om het nieuwe en het onderscheidende te creëren.’

Schrijf je ook over je ervaringen in Irak?

‘Het is een natuurlijke zaak dat het geheugen de bron van het schrijven is. Het grootste deel van mijn geheugen is gecreëerd in mijn vaderland [in het Arabisch is dat ‘moederland’, AE], dus ik schrijf over Irakese personages, ik schrijf over de problemen van de mensen daar en ik interageer voortdurend met wat daar gebeurt, met hun pijn en vreugde, met vrijheid, dood en met de dromen van het volk, als zij vallen als vogels met jachtgeweren. Tegelijk, terwijl ik in België leef, heb ik hier een toegevoegd geheugen gevormd. Ik heb het gevoel dat ik ook hier thuishoor. De historische en culturele iconen spreken me aan, evenals de problemen en de crises, want ik word zelf ook min of meer beïnvloed door wat hier economische, politieke en sociale variabelen veroorzaakt.’

Hoe functioneerde je daar en hier als schrijver?

‘In Irak was ik lid van een vereniging van jonge schrijvers, maar ik heb mijn thuisland al vroeg verlaten, en zodoende zijn mijn schrijversvaardigheden vooral in het buitenland gevormd. Ik heb in Arabische kranten diverse scripts gepubliceerd. Ik schrijf door-

gaans thuis. Ik heb recentelijk enkele gedichten in literaire tijdschriften gepubliceerd. Ik ben niet gebonden aan literaire groepen of en ik houd niet erg van officiële literaire bijeenkomsten.’

Welke historische en culturele iconen van hier spreken je aan?

‘Ik schrijf bijvoorbeeld over de impact van de Tweede Wereldoorlog hier. De oorlog heeft littekens achtergelaten, en zal altijd overal ter wereld datzelfde blijven doen. Ik heb redelijk veel over Belgische personages geschreven. Ik heb bij de constructie van non-fictie-ruimtes de fantasy-stijl toegepast, dus een groot beroep gedaan op de imaginatie, maar het zijn wel vertellingen over bestaande personages. Zoals kolonel Chevalier in het verhaal ‘Begravenis van de laatste strijder’, dat is afgedrukt in het boekje behorend bij het PEN Polyfoon-project. Dit is een personage dat er ergens in *moest*. Hij bekritiseert het valse morele systeem. Het is een vertelling over de stomme oorlogen, de illusie van glorie en van kampioenen. Ik schreef ook over Henri Michaux. Ik leende een van zijn gedichten voor een van mijn non-fictie-teksten. Ik schreef het verhaal ‘Lijk nummer 50’ over de impact van de Tweede Wereldoorlog op een jonge journalist die vrijwillig dienst nam aan het front – aanvankelijk was hij enthousiast en betrokken, daarna, wanneer hij wordt opgejaagd door de geesten van de gekte, ontdekt hij de val waarin hij is getuind. Ook schreef ik over Natalie, die de wereld niet serieus neemt. En ik schreef over

de man die alleen sterft, over de verloren liefde, in het verhaal 'Koude nacht' – en over Manneken Pis in 'De plassende jongen'.

Aljobory vertelt honderduit. Ik realiseer me dat al deze werken nog liggen te wachten op vertaling. Het enige dat tot zover in onze taal is vertaald, is het verhaal van kolonel Chevalier (dankzij dit project). 'Global village' is voor Aljobory evenals voor de andere schrijvers in de Polyfoon-groep een dagelijkse realiteit – en niet uit technisch determinisme noch uit extra keuzevrijheid voor de consument, maar uit politieke en existentiële noodzaak. Deze schrijvers leven hier, maar hun grote publiek niet. Zij verkeren in sociale sferen die verspreid zijn over duizenden kilometers. Irakese intellectuelen zijn noodgedwongen uitgezwermd naar overal ter wereld. Aljobory kon mijn buurman zijn, typend en printend in de kamer aan de andere kant van mijn muur, maar zijn teksten landen ver van hier. Hoe veel mensen in België en Nederland lezen Arabisch op hoog niveau? En dan... de boekhandels hier verkopen dit soort werk niet of nauwelijks – men verkoopt hier bijna uitsluitend religieuze boeken.

Ondanks het probleem van de verspreiding van de nieuwe Europees-Arabische literatuur in verschillende taalgebieden, is Aljobory vol goede moed: 'Ik denk dat kunst en literatuur de eigenlijke brug tussen Oost en West zijn. Door die brug kun je de ander begrijpen, en interacteren met zijn zaak. Dat begrijp is de enige manier waarop

de wereld kan ontdekken dat politici niet te vertrouwen zijn en dat het idee 'conflict' enkel een val is om meer slachtoffers te vangen.'

Heb je wel eens te maken gehad met censuur?

'Het is waar dat in alle totalitaire regimes van dictators, de vrijheid van de schrijver in gevaar is. Het woord leidt naar de dood, tegenspraak is niet toegestaan op plaatsen waar de leider de absolute macht heeft over het volk – vergelijkbaar met de herder die zijn stok heeft en die zijn schapen hoedt. Je hebt maar één keuze: je laten leiden, binnen die beperkingen, of de dood. Natuurlijk kan in België iedereen vrijuit schrijven. Maar toch zijn ook hier rode lijnen aanwezig. Ze worden niet aangekondigd, ze zijn onzichtbaar, maar ze zijn er wel...

En natuurlijk heb ik hier problemen ondervonden aangaande de taal. Tot zover ben ik bezig bruggen van vriendschap te bouwen – ik heb interactie met Belgische vrienden – maar de taal is nog altijd het grootste obstakel dat ik tegenkom en de oplossing daarvan ligt in de vertaling.'

Laat ik dus, nu ik de kans krijg, een voorproefje geven van het werk van Zuher Aljobory. In 'Begravenis van de laatste strijder' troffen mij met name de passages die ik hier beneden citeer. Het verhaal gaat over een oude kolonel die denkt dat hij op verlof is, een verlof dat elk moment verbroken kan worden door een telefoontje van de minister

van Defensie. Thuis houdt hij de discipline van de kazerne aan. Hij wil alles onder controle houden en gedraagt zich 'als een machine'.

[...] de kolonel heeft zijn motieven, die bijzonder redelijk lijken, althans met betrekking tot zijn vermogen om naar zichzelf te verwijzen. Hij wil immers in de eerste plaats boete doen voor zijn zonde: namelijk dat hij, sinds hij ten tijde van de gebeurtenissen in Congo in zijn testikels is getroffen, de lijn van strijders in zijn familie heeft beëindigd. Daardoor zal hij niet in staat zijn de erfelijke kaart over te dragen aan een nieuwe strijder van eigen bloed. De geest van heldendom zal verloren gaan en de vonk van heldhaftigheid zal uitdoven.

Zijn vrouw heeft hem verlaten [...] Er is geen wijsheid of morele rechtvaardiging te vinden in zijn dagenlange monologen. Dat haar vader behoorde tot de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog maakt het nog schrijnender. Zijn vrouw denkt dat het geweld dat die grootheidswaanzin in hem oproept, voortkomt uit lafheid, waarvan het molenwiel alleen door maniakken en castraten in beweging wordt gebracht. Chevalier zelf is trots op zijn gedrag, [...] De kolonel reageerde op de geruchten door te zeggen dat hij degene was die haar uit zijn leven had verjaagd, omdat ze niet begreep dat het niet in het belang van de mens was om zich

onder te dompelen in een leven in vrede. Vrede betekende de vernietiging van het idee van het bestaan.

Hij heeft altijd gezegd dat tijden van vrede onderhevig zijn aan berderf, dat ze ruiken naar rotting en dat ze de menselijke geest veranderen in een ondiep moeras waarin mossen en insecten welig tieren en waarin alleen de oorlog het leven weer kan doen ontbranden. Wat is dat voor een leven, waarin je je moet voortbewegen zonder de geur van kruid en de smaak van de dood die alleen helden kennen?

In het verhaal blijkt dat dit personage, geobsedeerd door de idee dat oorlog mooi, aantrekkelijk en zinvol is, zijn bedenkelijke ideeën dagelijks voedt met foto's, schilderijen en films. De eigenzinnige Belgische kolonel is in de greep van oorlogsfilms. Eén ervan zal hem noodlottig zijn, en dat is *Lieve oorlog*, een film uit 1952, geregisseerd door een Spaanse regisseur, Franco genaamd. Alhoewel Aljobory niet wil spreken over het fenomeen 'propaganda', geeft dit toch te denken... Wat is dit voor mysterieuze film? Een korte speurtocht in de Internet Movie Database brengt mij enkel naar Jesús Franco (1930–2013), regisseur van zombiefilms als *Killer Barbys* en *La tumba de los muertos vivientes*. Zou *Lieve oorlog* een onbekende vroege film van hem zijn? Waarmee onze kolonel wellicht door op celluloid vastgelegde zombies ('ondode' soldaten?) aan zijn einde komt? Die interpretatie lijkt me

wat al te wild, en verre van voor de hand liggend. Waarschijnlijker is dat Aljobory hier zijn vrijheid neemt met de filmgeschiedenis en hij een en ander verzint, zoals Paul Auster dat ook doet in *The Book of Illusions* (2002). Daarin beschrijft Auster het volledige (niet-bestaande) oeuvre van het personage Hector Mann. Zou *Lieve oorlog* in dit geval dan een (door Aljobory verzonnen) film zijn van Franco de dictator? – ‘[...] in 1952 met eigen middelen geproduceerd door een krankzinnige regisseur die Franco heette [...]’ – En zou dat dan een artistieke film zijn of een propagandafilm? En wil dit verhaal daarmee dan iets zeggen over die oude dictator in Irak, die de kunsten in de periode van zijn bewind naar zijn hand wilde zetten? Misschien is de vraag naar de nationale context ook wel niet langer relevant – we hebben immers te maken met een verhaal over een Spaanse film uit de collectie van een Belgische kolonel, die militair adviseur was in ‘Irak of Iran,’ Tsjaad en Libië, en die voortkomt uit de pen van een Irakese schrijver die al twaalf jaar in België woont...

In elk geval maakt het verhaal van Aljobory voelbaar hoezeer de kunsten (films, foto's, schilderijen, verhalen) in dienst kunnen staan van morele noties en hoezeer zij diezelfde morele noties verder kunnen verspreiden en in stand houden. Dit verhaal laat ons dan ook enigszins verontrust achter, in de acute wetenschap dat ideeën en hun voertuig geen onschuldig spul zijn.

‘Begrafenis van de laatste strijder’ werd uit het Arabisch vertaald door Djuke Poppinga.